

Dr hab. n. o zdr. Mariusz Wysokiński

Lublin, 06.06.2017

Katedra Rozwoju Pielęgniarstwa

Wydział Nauk o Zdrowiu

Uniwersytet Medyczny w Lublinie

Ocena rozprawy doktorskiej

pt. „**Ocena zasobów zdrowotnych personelu pielęgniarskiego po 40 roku życia
z województwa podlaskiego**”

napisanej przez mgr **Biankę Misiak**

pod kierunkiem **dr hab. n. o zdr. Jolanty Lewko**

Najliczniejszą grupę pracowników systemu ochrony zdrowia stanowią pielęgniarki. Niepokojący jest fakt, że w chwili obecnej blisko 35% pielęgniarek znajduje się w wieku 41 – 50 lat. Równocześnie zmniejsza się napływ nowych osób do profesji. Zjawiska te prowadzą m.in. do zmniejszania się ogólnej liczby pielęgniarek, wzrostu obciążeń dla osób aktywnych zawodowo, utraty płynności w wymianie pokoleniowej. Równocześnie należy pamiętać, iż jest to zawód obciążający fizycznie i psychicznie. Konsekwencje tych zjawisk dotyczą pielęgniarek, ale również przede wszystkim będą odczuwane przez odbiorców ich usług, czyli pacjentów. Zagrożenia te dostrzegają same pielęgniarki. Dodatkowo zwracają one również uwagę na „tradycyjne” obciążenia tej profesji np.: zaniżoną samoocenę, „konceptyjnie” nieskomplikowane pojmowanie zawodu, wieloletowość, niezadowalające wynagrodzenie, duży poziom stresu. Wielość zagrożeń oraz obciążeń związanych z zawodem pielęgniarki powoduje, że każde opracowanie naukowe odnoszące się do zagadnienia oceny potencjału zdrowotnego tej profesji należy uznać za godną polecenia pozycję.

1. Ocena formy pracy

Przedstawiona do oceny praca ma formę jednostronnego wydruku komputerowego w twardej oprawie, zawierającego 324 numerowane strony tekstu. W tekście pracy zamieszczono 131 tabel oraz 77 rycin. Lista piśmiennictwa zawiera 284 opisy bibliograficzne. W części początkowej manuskrypt zawiera wykaz skrótów użytych w pracy.

Struktura pracy jest poprawna, charakterystyczna dla prac badawczych w naukach o zdrowiu. Główne części oznaczono cyframi rzymskimi od I do XII. W numeracji podrozdziałów zastosowano system dziesiętny. Dysertację rozpoczyna rozdział „Wprowadzenie”. W podrozdziałach zostały omówione zagadnienia: zdrowia i jego uwarunkowań, jakości życia, sytuacji zawodowej pielęgniarek w Polsce i na świecie, starzenia się społeczeństwa i zapotrzebowania na opiekę pielęgniarską, obciążenia w pracy pielęgniarek i ich wpływu na zdrowie, funkcjonowania kobiet w okresie menopauzy. Kolejne rozdziały to: „Założenia i cel pracy”, „Materiał i Metody”, „Wyniki”, „Dyskusja”, „Wnioski”, „Streszczenie w języku polskim”, „Streszczenie w języku angielskim”, „Piśmiennictwo” oraz „Wykaz tabel”, „Wykaz rycin”. Pracę kończy „Aneks” a w nim „Zgoda Komisji Bioetycznej” oraz zastosowane narzędzia badawcze. Objętość poszczególnych rozdziałów jest adekwatna do ich zawartości. Fragment poświęcony charakterystyce badanej zbiorowości powinien zostać przeniesiony z rozdziału „Wyniki” do rozdziału „Materiał i metody”.

Język pracy odpowiada regułom języka polskiego. Warto podkreślić staranne przygotowanie pracy od strony gramatycznej i interpunkcyjnej. Należy jednak zwrócić uwagę na stosowanie kolokwializmu „średnio rzecz biorąc” w rozdziale „Wyniki” (str. 111, 116, 134). Kilukrotnie pojawia się również błąd w skrócie, polegający na błędnym stosowaniu skrótu operatora metatekstowego. Jest „min.” zamiast „m.in.” (np. str. 24, 30, 54). Tekst został sformatowany w akapity, z zachowaniem konsekwencji edytorskiej w zakresie wcięć, interlinii i rozmieszczenia tekstu. Błędy literowe i interpunkcyjne są sporadyczne i nie wpływają na ogólny odbiór pracy.

Zawarte w pracy tabele i ryciny są graficznie poprawne i wykonywane w wersji kolorowej. Zostały ponumerowane w sposób ciągły, odrębnie dla rycin i tabel. Zdaniem recenzenta niepotrzebnie doktorantka przedstawia wyniki tych samych badań w tabeli

i na rycinie (np. charakterystyka badanej zbiorowości, pracy pielęgniarek, przymiotnikowe wartości SWLS, CBI). Tabele są skonstruowane poprawnie i czytelnie. Opisy rycin i tabel są umieszczone w sposób przyjęty w naukach o zdrowiu.

Zawartość rozdziałów „Streszczenie” w języku polskim i angielskim jest zgodna z tekstem pracy. Dają one dobry wgląd w charakter badań oraz uzyskane wyniki pomimo tego, że nie mają czytelnego układu streszczenia strukturalnego.

Podsumowując, forma ocenianej pracy spełnia wymagania stawiane oryginalnym pracom badawczym w dziedzinie nauk o zdrowiu. Staranność w przygotowaniu dysertacji od strony graficznej powoduje jej bardzo dobry ogólny odbiór. Usterki mają wyłącznie charakter edytorski i nie wpływają na jej ocenę.

2. Oceny poprawności rzeczowej

Zmiany fizjologiczne i patologiczne wynikające ze średniego wieku pielęgniarek pracujących w Polsce, ekspozycja na czynniki szkodliwe, uwarunkowania fizyczne, psychiczne i społeczne wykonywanego zawodu w sposób indywidualny wpływają na ich stan zdrowia i sposób świadczenia opieki pielęgniarskiej. Dlatego istotna jest analiza zasobów zdrowotnych pielęgniarek, aby w pełni wykorzystać ich potencjał. Pozwoli ona również na wdrożenie programów zdrowotnych w celu poprawy ich stanu zdrowia oraz dostosowania modelu kształcenia do uwarunkowań demograficznych społeczeństwa i samych pielęgniarek. Ten obszar badawczy zaczyna stanowić przedmiot zainteresowania przedstawicieli nauk o zdrowiu i wpisuje się w niego również praca Doktorantki. Tytuł rozprawy „Ocena zasobów zdrowotnych personelu pielęgniarskiego po 40 roku życia z województwa podlaskiego” jest zgodny z treścią pracy. Uzasadnienie podjęcia tematu pracy zostało przedstawione w rozdziale „Wprowadzenie”. Badania zostały przeprowadzone w oparciu o zgodę Komisji Bioetycznej Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku, Dziekana Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku oraz Przewodniczącej Okręgowej Rady Pielęgniarek i Położnych w Białymstoku.

Warto podkreślić, iż oceny zasobów zdrowotnych dokonano aż u 523 losowo wybranych pielęgniarek po 40 roku życia na terenie województwa podlaskiego. Badania przeprowadzono od stycznia do grudnia 2015 roku. W tym celu Doktorantka wykorzystwała

narzędzie badawcze składające się z: Autorskiego Kwestionariusza Ankiety, Kwestionariusza WHOQOL – BREF, Kwestionariusza Ogólnego Stanu Zdrowia GHQ – 28 Davida Goldberga, Kwestionariusza SWLS Dienera, Skali oceny objawów menopauzy (MRS) wersja Polska, Kopenhaskiego Kwestionariusza Wypalenia Zawodowego (CBI), Kwestionariusza Psychospołecznych Warunków Pracy (PWP), Testu samooceny własnej osoby, Skali pozytywnych zachowań zdrowotnych dla kobiet. Autorski kwestionariusz pozwolił na zebranie danych dotyczących sytuacji rodzinno – społecznej. Wszystkie narzędzia zostały dołączone do manuskryptu pracy i zawarte w rozdziale „Aneks” (s. 299 – 324). Doktorantka omawiając Skalę oceny objawów menopauzy (MRS) wprowadza termin HEQoL – Helios Quality of Life (pojawia się również w wykazie skrótów) zamiast Health Related Quality of Life (HRQoL) powszechnie przyjętego dla jakości życia uwarunkowanej stanem zdrowia.

Wartość analizowanych parametrów przedstawiono przy pomocy statystyk opisowych: średniej arytmetycznej, mediany, maksimum, minimum, odchylenia standardowego, centyla 25 i 75. Wartości niemierzalne przy pomocy liczności i odsetka. Do zbadania związku pomiędzy zmiennymi zastosowano: test niezależności chi – kwadrat, analizę korelacji rang Spearmana, test Manna – Whitneya, test Kruskala – Wallisa. Ocena istotności statystycznej została przeprowadzona na poziomie $p < 0,05$ co jest typowe dla nauk o zdrowiu.

Wyniki badań zostały opisane w sposób czytelny i przejrzysty w rozdziale IV od strony 96 do 182. Został on podzielony na podrozdziały, które jednak nie występują w spisie treści. W tym fragmencie pracy Autorka używa również terminu „kierunki” zamiast prawidłowo „dziedziny” pielęgniarstwa w odniesieniu do kształcenia podyplomowego (str. 98). Ta część pracy w pełni odnosi się do tematyki badań i dokumentuje sumienność, rzetelność oraz umiejętność selekcji treści Doktorantki w opracowaniu ogromnej ilości informacji uzyskanych z narzędzi badawczych.

Podsumowując, wybór tematu przez Doktorantkę był uzasadniony ze względu na istotność zagadnienia i niedostatek wiedzy w podjętym obszarze dociekań naukowych. W opinii recenzenta oceniania rozprawa spełnia kryteria istotności i poprawności rzeczowej.

3. Ocena poprawności metodologicznej

3.1. Ocena dotychczasowego stanu wiedzy

Na 57 stronach autorka w sposób systematyczny wprowadza w zagadnienia związane z zasobami zdrowotnymi personelu pielęgniarskiego po 40 roku życia z województwa podlaskiego. Rozpoczyna od zdefiniowania terminu zdrowie, jego uwarunkowań. Przytacza w tym fragmencie pracy zarówno propozycje polskich autorów jak również odwołuje się do opracowań międzynarodowych. Następnie dowodzi powiązania pojęć: zdrowie, jakość życia, satysfakcja z życia. Omawia szczegółowo sytuację zawodową pielęgniarek w Polsce (ze zwróceniem szczególnej uwagi na województwo podlaskie) i na świecie. Zwraca uwagę na główne problemy tej grupy pracowników systemu ochrony zdrowia tj.: niedobór pielęgniarek w systemie, tendencję spadkową wydawania zaświadczeń o prawie wykonywania zawodu pielęgniarki i położnej w stosunku do prognozowanej liczby absolwentów, średnią wieku pielęgniarki, zjawisko wieloletowości. Umiejętnie dowodzi wpływu tych czynników na zapotrzebowanie na opiekę pielęgniarską, kładąc duży nacisk na zjawisko starzenia się społeczeństw. W kolejnych fragmentach pracy w sposób wyczerpujący i interesujący przedstawia wpływ obciążenia psychospołecznego, stresu, zjawiska wypalenia zawodowego, roli wsparcia, a także obciążenia układu mięśniowo – szkieletowego, pracy zmianowej oraz czynników biologicznych, fizycznych i chemicznych na stan zdrowia pielęgniarek. Uwzględnia wynikającą z nich specyfikę tej profesji. Dzięki temu trafnie identyfikuje je jako czynniki mające wpływ na zasoby zdrowotne pielęgniarek. Dużym atutem tego fragmentu jest zaproponowanie czytelnikowi jasnego schematu omawiania wybranego zagadnienia tj. Doktorantka rozpoczyna swoje rozważania od przybliżenia terminu, omawia zjawisko na tle ogółu populacji, a następnie przenosi je w realia zawodu pielęgniarki (wyjątkiem jest fragment o stresie gdzie zabrakło tej konsekwencji). Atutem tego fragmentu pracy jest również przedstawienie działań profilaktycznych mających zapobiegać negatywnym wpływom omawianych czynników na zasoby zdrowotne pielęgniarek. Doktorantka szczegółowo omawia także wpływ menopauzy na funkcjonowanie zawodowe pielęgniarek. Ta część pracy ma niezaprzeczalne walory poznawcze, które są pomocne w zrozumieniu założeń i metodyki badań.

3.2. Cel pracy, problemy badawcze i hipotezy, metodyka badań

W rozdziale II „Założenia i cel pracy” (s. 66 – 70) Autorka ponownie dokonuje uzasadnienia wyboru tematu. Zdaniem recenzenta czynni to zbyt szczegółowo i obszernie, często dowołując się do informacji przedstawionych w części teoretycznej dysertacji. Formułuje cel główny pracy zawężając go terminologicznie do wybranych zasobów zdrowotnych personelu pielęgniarskiego po 40 roku życia. Określa również cele szczegółowe. Nie zawiera w nich jednak bezpośrednio pytań o obszary oceniane za pomocą Skali oceny objawów menopauzy oraz Testu samooceny własnej osoby. Nie formułuje również problemu głównego pracy oraz hipotez badawczych. Natomiast na stronie 131 odwołuje się do „wskazanych w hipotezach badawczych czynników”. Pomimo tych uchybień lektura tego rozdziału wskazuje na przemyślany charakter zaproponowanych badań.

W następnej części pracy – „Materiał i metody” (s. 71 – 95) Autorka opisuje obszar badań, liczebność badanej grupy. Szkoda, że w centrum zainteresowania Doktorantki nie znaleźli się także pielęgniarze i zjawisko andropauzy. Brakuje również w opinii recenzenta dokładnego omówienia organizacji badań (np. kanałów dystrybucji kwestionariusza ankiety) oraz informacji o zastosowanej metodzie badawczej (znalazła się ona w streszczeniu) i technice badawczej. Dobór narzędzi statystycznych jest prawidłowy i dostosowany do zakresu badań. Atutem tego fragmentu dysertacji jest natomiast bardzo szczegółowy opis zastosowanych narzędzi badawczych oraz testów statystycznych. Należy podkreślić dużą żmudność i czasochłonność przeprowadzonych przez Doktorantkę badań.

3.3. Prezentacja wyników i dyskusja z wynikami innych badaczy

W rozdziale IV „Wyniki” autorka na 86 stronach przedstawiła efekty przeprowadzonych badań. Rozdział ten napisany jest przejrzysto. Tekst jest bogato ilustrowany rycinami i tabelami. Układ ich jest jednorodny i czytelny, z wyraźnym wyróżnieniem wyników mających wartości statystyczne. Szkoda, że w przypadku Kwestionariusza jakości życia WHOQOL- Bref Autorka nie przedstawiła wyników dwóch pytań analizowanych oddzielnie tj. „Jaka jest Pani jakość życia” i „Czy jest Pani zadowolona ze swojego zdrowia”. W rozdziale tym również zbędne jest ponowne opisywanie narzędzi

badawczych, gdyż w sposób wyczerpujący zostały one przedstawione w rozdziale „Materiał i metody”. W opinii recenzenta szkoda również, że Doktorantka przedstawiając wyniki badań, nie omawia poszczególnych narzędzi z wykorzystaniem tych samych zmiennych. Jednocześnie nie uzasadnia dlaczego rezygnuje z przedstawiania wyników dla określonych zmiennych demograficznych w różnych kwestionariuszach (np. WHOQOL: wykształcenie, sytuacja materialna, pozostawanie w związku, wykształcenie, posiadanie dzieci, wiek, a w przypadku GHQ-28: miejsce zamieszkania, sytuacja materialna, staż pracy, posiadanie partnera, posiadanie dzieci, wiek, zmienność pracy, praca na stanowisku kierowniczym, ilość miejsc zatrudnienia, występowanie współistniejącej choroby przewlekłej, absencja w pracy, stan cywilny). W tym miejscu również Autorka kilkakrotnie dokonuje syntezy uzyskanych wyników, a powinno to mieć miejsce w rozdziale „Dyskusja” (np. str. 137 satysfakcja z życia związana z wiekiem i stanem cywilnym; str. 142 i ocena zachowań zdrowotnych przez pryzmat wieku i zajmowanego stanowiska; str. 181 ocena wypalenia zawodowego i jego wpływu na jakość życia).

Na kolejnych 62 stronach rozdziału „Dyskusja” Autorka odnosi się do wyników uzyskanych przez innych autorów i dokonuje syntezy wyników badań własnych. Dużym ułatwieniem dla czytelnika jest wyróżnienie w niej podtytułów, czyli „Jakość życia pielęgniarek”, „Satysfakcja z życia personelu pielęgniarskiego”, „Zachowania zdrowotne pielęgniarek”, „Ocena psychospołecznych warunków pracy personelu pielęgniarskiego”, „Wypalenie zawodowe personelu pielęgniarskiego”. Zdaniem recenzenta Doktorantka w tym rozdziale zbyt szczegółowo omawia badania innych autorów. Stwarza to wrażenie niepotrzebnej rozwlekłości tego rozdziału, wręcz powtarzania treści z części teoretycznej. Warto podkreślić natomiast trafny dobór wyników stanowiących punkt dyskusji.

W rozdziale „Piśmiennictwo” (str. 262 – 286) Autorka zamieszcza 284 pozycje bibliograficzne. Z tego 175 stanowią artykuły w czasopismach, a 109 pozycje książkowe. Pozycje ułożone są zgodnie z kolejnością pojawiania się w tekście. Piśmiennictwo obejmuje lata 1974 - 2016. Z ostatnich pięciu lat pochodzi 128 pozycji. Autorka cytuje 37 pozycji anglojęzycznych, z tym, że tylko 1 pochodzi z ostatnich 5 lat. Pod względem merytorycznym dobór pozycji piśmiennictwa jest prawidłowy, adekwatny do omawianego tekstu i przyjętej

koncepcji badań. Oznaczenia pozycji piśmiennictwa w tekście pracy są jednolite, i zgodne z zasadami przyjętymi w obszarze nauk o zdrowiu.

3.4. Rzetelność, kompletność i irrealność stawianych wniosków

Szersza prezentacja wyników (np. publikacje) może stać się przyczynkiem do działań dążących do zmian w zachowaniach zdrowotnych grupy zawodowej pielęgniarek. Sformułowane przez Doktorantkę wnioski oparte są na wynikach badań i znajdują odniesienie w problemach badawczych przedstawionych w części „Założenia i cel pracy”. Liczba ich wymaga jednak ograniczenia. Ułatwieniem dla czytelnika jest niewątpliwie podzielenie wniosków na dotyczące: jakości życia pielęgniarek, stanu zdrowia psychicznego i satysfakcji z pracy, zachowań zdrowotnych, psychospołecznych warunków pracy oraz wypalenia zawodowego. Dużym walorem są implikacje praktyczne dla profesji pielęgniarskiej wynikające z badań.

4. Podsumowanie i wniosek

Podsumowując stwierdzam, że oceniana praca doktorska zatytułowana „Ocena zasobów zdrowotnych personelu pielęgniarskiego po 40 roku życia z województwa podlaskiego” napisana przez mgr Biankę Misiak:

1. Podejmuje ważną problematykę, w której istnieje faktyczny niedostatek wiedzy naukowej.
2. Pod względem formy zawiera usterki, które nie obniżają jednak jej wartości.
3. Potwierdza przygotowanie Doktorantki do dalszego prowadzenia działalności naukowo – badawczej.

Uważam, że przygotowana przez mgr Biankę Misiak rozprawa doktorska spełnia wymogi określone w art. 13. Ustawy z dnia 14 marca 2013 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65 poz. z późn. zm.).

Wnoszę, więc do Rady Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku wniosek o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Zakład Podstaw Pielęgniarstwa i Dydaktyki Medycznej
Katedry Rozwoju Pielęgniarstwa WNoZ
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

Mariusz Wysokiński
.....
Dr hab. n. o zdr. Mariusz Wysokiński

Dr hab. n. o zdr. Mariusz Wysokiński